

ÖZÜNƏ HÖRMƏT HİSSİ VƏ LƏYAQƏT NAMINƏ

Şəddat CƏFƏROV,

*iqtidadiyyat elmləri üzrə fəlsəfə
doktoru,*

*Azərbaycan və Rusiya Yazıçılar və
Jurnalistlər Birliklərinin üzvü,
Beynəlxalq Yazıqlar Birləşməsinin üzvü*

Sabir Rüstəmخانlı ilə dəfələrlə ən müxtəlif tədbir və məclislərdə görüşmüşəm. Ən əsası isə müəyyən bəd niyyətli insanların məni "Azərbaycan" nəşriyyatından uzaqlaşdırmaq cəhdlərinin gərgin vaxtlarında onu müşahidə etmişəm.

Elə o vaxt da və indi də bu qənaət-dəyəm ki, S.Rüstəmخانlı həqiqət hesab etmədiyi hər hansı bir məsələni qətiyyətlə rədd etmək gücündədir. Ümumiyyətlə, aqıdli, prinsipial, ölçüsü, meyarı doğruluq olan insanlar üçün həyat həmişə çətin olub. Yəqin ki, S.Rüstəmخانlı da belə çətinliklərin içərisində xüsusi inadkarlıqla, mardənəliklə keçmiş olub.

Yaxşı yadımdadır, o vaxt S.Rüstəmخانlı kollektivin hər bir üzvünü, demək olar ki, danışırdı. Onların fikrini, məramını öyrəndi. Özü üçün dəqiqləşdirmək istəyirdi ki, adamlar mənə münasibətdə nə qədər səmimi idirlər.

Onu da deməliyəm ki, Azərbaycan nəşriyyatına gəldiyim ilk gündən insanların sosial problemləri ilə ciddi şəkildə məşğul olmuşam. Əmək haqqlarının artırılması yolları haqqında düşünmüşdüm. Əlavə elə layihələr həyata keçirmişdim ki, bunları heç kim asanlıqla unuda bilməzdi. Hələ üstəlik yardımçı təsərrüfat da yaratmışdıq. Adamlara çox ucuz qiymətə tərəvəz məhsulları sata bilərdik. Söz yox ki, bunlar zəhmət adamlarının əməyinə hörmətin ifadəsi idi. İndi vaxt gəlib çatmışdı, nəşriyyatdan çıxmağımın məsələsi gündəmə gəlmişdi. S.Rüstəmخانlı o vaxt qətiyyətlə belə qərara gəlmişdi ki, insanların istəklərinə qarşı durmaq olmaz. Əgər ümumi kollektiv rəhbəri belə yüksək əhvalla müdafiə edərsə, demək, bunu nəzərə almaq lazımdır. Mən bunları niyə xatırlayıram.

Məqsədim odur ki, S.Rüstəmخانlınin həyatı boyu həqiqətlərə necə sadiq olduğunu diqqətə çatdırım. Onu da demək yerinə düşər ki, bu xasiyyətinə görə S.Rüstəmخانlı dəfələrlə təzyiqlərə məruz qalıb. Onun unudulmaz Ulu öndər haqqında yazdığı "Ölüm son deyil: tanıdığım Heydər Əliyev" kitabında məxsusi olaraq onun özünün xarakter cizgilərinin göstəricisi olan məqamlara da işiq salınıb.

Əvvəla, onu da gərəkdir qeyd etmək ki, Sabir müəllim təbiət etibarən lə müstəqil

insandır. O, hər hansı bir hərəkatında yalnız özünün həqiqət meyarlarına hesabət verir.

Kitabda "Orden məsələsi" adlı maraqlı xatirə silsiləsi də yer alıb. Bu xatirədə o, Rəsul Quliyevlə görüşünü yada salır. 1996-cı ilin əhvalatı kimi həmin görüş Sabir müəllim üçün müəyyən gərginliklər, təhdidlər yaratmışdı. Mən onu qeyd etmək istəyirəm ki, hər hansı bir əqidə fərqi, müxalif mövqə S.Rüstəmخانlıni qorxutmur. O, 1996-cı ildə Amerikada Rəsul Quliyevlə görüşüb. Kitabda bu görüşün təfərrüatı kifayət qədər geniş və əhatəli verilib. Ancaq bu görüş Azərbaycanca ara qarışdıran müxtəlif şantaj üsullarından istifadə ilə yerlərini şirin salmaq istəyənlər belə bir yalanı doğru kimi cəmiyyətdə sınımaq istəyirdilər ki, guya S.Rüstəmخانlı Rəsul Quliyevin istəyi ilə onunla görüşüb. Hansı məsələdə isə razılığa gəliblər. Amma S.Rüstəmخانlınin səmimi xatirələrindən aydın olur ki, bu görüş zamanı o öz mövqeyini qətiyyətlə müdafiə edib. Hətta buna görə Rəsul Quliyevlə arasında kəskin mübahisələr də olub.

S.Rüstəmخانlı vətəncidir. O, bütün əməllərində vətənə xidməti əsas götürür. Əgər hər hansı bir çətinlik ictimai-siyasi xadimi qorxuya salırsa və o buna örnə vətəni tərk edərsə, S.Rüstəmخانlı bu halı qətiyyətlə qəddir edən deyil. Elə həmin görüşdə də Rəsul Quliyevi tənqid edir ki, gərəkdir vətəndən ayrılmayaydı. Amma neyləyərsən ki, hər vaxt duru suları bulandırmıya çalışanlar var və Sabir də vətənə gələndə artıq onun üçün maraqlı olmasa da, ürəkbulanıran fərziyələr quraşdırırdılar. Sabir Rüstəmخانlı yazır: "Bakıya qayıdandan beş-on gün sonra iqtidar mətbuatında ağılaşmış bir xəbər oxudum. Guya mən Amerikaya Rəsul Quliyevin yanına bir adam göndərmişəm. Niyə göndərmişəm - səbəbi yazılmır. Yəqin hesab edirlər ki, niyyətim Rəsul Quliyevlə bir ittifaqa girib hakimiyyətə qarşı mübarizə aparmaq imiş. Bu yalanı yazanlar hətta o qədər irəli gediblər ki, "göndərdiyim" adamın cinsiyyətini də müəyyən ediblər, qadın imiş. Bu yalanı cavabsız qoya bilməzdim. Oxucuların diqqətinə çatdırırdım ki, "Amerikadan bu yaxınlarda gəlmişəm və Rəsul Quliyevlə də görüşmüşəm, burada gizli bir şey yoxdur. Rəsul Quliyevlə saatlarla söhbətimiz olub, bu söhbətlərdən sonra mənim onun yanına gizli elçi göndərməyimə nə ehtiyac var?" Bu uydurma həm müxalifətdə, həm də iqtidarda mənə qarşı bir etimadsızlıq yaratmaq niyyəti güdürdü. Jurnalistlər arasında cahillər çox idi. Küçə-bazarda nə eşidirdilərsə və ya ağıllarına nə gəlirdisə yazırdılar. Bütün bunlar millətin böyük dərdləri, torpaqlarımızı itirməyimiz, bir milyon qaçqının ağır vəziyyəti fonunda baş verirdi. Bu ağır həmişə içimdə idi və həm də hər birimizim şəxsi dərdiydi. Bunun üstünə uydurma xəbərlər də gələndə insan sarsılırdı". Dəqiq və aydın qənaətdir. Axı heç kimin əsəbləri dəmirdən deyil. Mən o fikirlə razıyam ki, bəzi jurnalistlər yalanı sifarişlə həqiqət donuna bürüməyə çalışırlar. Əlbəttə, bu hərəkatə yol verən hər hansı bir şəxs jurnalist də, siyasətçi də olsa belə cahildir, nadandır. Yəni, hər bir qələm adamı hər hansı bir məsələni cəmiyyətə təqdim edərsə, onun doğruluğuna inanmalı və yazdığına məsuliyyət daşımalıdır.

Təsədüfi deyil ki, bu qeydləri or-

den məsələsi adı ilə kitaba daxil edib. Həmin xatirələri mən diqqətlə oxudum. Çünki açığı, o vaxt S.Rüstəmخانlı təqdim olunduğu şöhrət ordenindən imtina edəndə mən də təəssüf etmişdim. Çünki Sabirdən bunun niyə belə olduğunu soruşmaq imkanım olmamışdı. Sadəcə mətbuatdakı söz-söhbət, müəyyən məsələlər mənə belə bir qənaətin yaranmasına səbəb olmuşdu.

Sabir artıq dəfələrlə qeyd etdiyim kimi xalq üçün yanan ziyalıdır. Həmin illərdə Azərbaycan xalqının yaşadığı ağrı-acılar bilavasitə onun həyatında, psixoloji mühitində dərin iz buraxmışdı. Axı o, Azadlıq meydanında xalq hərəkatının ən sevilen liderlərindən biri kimi tanınırdı. Onun üçün Xocalı faciəsini asanlıqla unutmaz mükün deyildi. Hələ üstəlik onun qeydlərindən görüldüyü kimi xalq hərəkatına kinayə ilə, inamsızlıqla yanaşan bir çoxları "İstiqlal" ordeninə layiq görülmüşdü. Bu da istər-istəməz Sabirin ruhunda bir mənəvi gərginlik yaratmışdı. Özü bu bərdə səmimiyyətlə söz açırdı: "Yəni yalanın da bir ölçüsü, biçisi, əndazəsi olar. Bunlar bilmirdilər ki, mən ürəyimin dərinliyində "Şöhrət" ordeni almağımın məmnun deyiləm. Xalq hərəkatına istehlza ilə yanaşan, evinin eyvanından meydanı həqarətlə seyr edən, istiqlal-dan xəbərsiz bəzi adamların (onların arasında yazıçılar da vardı) "İstiqlal" ordeni ilə təltif edilməsindən sonra mənə "Şöhrət" ordeni verilməsindən inciməmişəm və sonra ordenəndə imtina etməyimin bir səbəbi də bu idi. Bunu etiraf etməliyəm. Bu, təkcə mənim yox, bir çox ziyalın fikriydi. Mətbuatda bunu yazmaqdan, mənim aldığımdan əvvəl başma qaxıncı edirdilər. Amma içimi gəcə-gündüz oyan başqa, daha böyük bir dərd də var idi. Qarabağı az qala könd-könd gəmizmişdim, orda yüzlərlə dostum-tanışım var idi, yurdları düşmən əlinə keçməzdən əvvəl dağlarda çox oturub-durmışduq. İndi heç yerdə rahatlıq tapmır, pərişan-pərişan özlərinə sığınacaq axtarırdılar. Onların üzünə baxa bilmirdim". Mən S.Rüstəmخانlınin bu qeydlərindəki hər bir sözünün səmimiyyətinə inanıram. Çünki o şairdir, ruh adamıdır. Təəssüf ki, bu məqamdan da ara qarışdırmaq istəyən fürsətçilər olur. Onlar Sabiri Ulu öndərə dikbaş, ipə-sapa yatmayan biri kimi tanıtmaya çalışırlar. Amma Sabirin bədaxlıları unudurdular ki, Ulu öndər Sabirə xüsusi hörmət bəsləyirdi. Bəlkə Sabirə xüsusi sevgisi də vardı. Təsədüfi deyil ki, biz kitabda Ulu öndərlə Sabirin görüşlərinə şahidlik edən çoxlu foto şəkillərə rast gəlirik. Hələ Sovet dövründə ən müxtəlif tədbirlərə S.Rüstəmخانlı məmnuniyyətlə dəvət olunur. Həmin tədbirlərdə o, Heydər Əliyevin yanında olur. Yığıncaqlarda dəyərli çıxışlar edirdi. Bunlar da, şübhəsiz, Ulu öndərin diqqətindən yayınmamışdı. Ona görə də S.Rüstəmخانlınin "Şöhrət" ordenindən imtina etməsi məsələsində ara qarışdırılmalı nə qədər çalışsalar da, Ulu öndərlə onun münasibətlərini korlaya bilmədi. "Şöhrət" ordenindən imtina-dan sonra o, Heydər Əliyevlə ilk görüşünü belə təsvir edir: "Gülüstən sarayındakı ziyafətlərin birində yazıçıların arasında gizlənsəm də, məni gördü. Öndəri yazıçılar təktək Heydər Əliyevlə görüşəndə Boylər Əyyubov sanki prezidentin ürəyindən keçənləri hiss edərək "çəkilin, qoy Sabir müəllim də görüşsün" deyə məni arxa sıralardan örnə çıxmağa məcbur etdi. Heydər Əli-

yevlə görüşdüm, geri çəkilmək istəyəndə əlimi buraxmadı.

- Bilirsən də səndən inciməmişəm.

- Bilirəm!- dedim. .

-O mükafat mənim deyildi ki, dövlətin idi, sənəin zəhmətinə verilən qiymət idi. Niyə götürmədin? Bilirsən ki, indiyə qədər mənim əlimi geri qaytaran olmayıb.

Pis yerdə yaxalanmışdım. Nə cavab verəcəyimi bilmirdim. Ümumiyyətlə nə vaxtsa onunla üz-üzə gələndə bu söhbətin açılacağını gözləməmişdim. Bütün yazıçıların diqqətində bizdə, kameralar tuşları. Həm ordeni götürməyimin səbəbini düzgün deməliyəm, onun xətrinə dəyməməliyəm, həm də öz ləyaqətim qorumağam. Bütün bunlar bir anda keçdi fikrimdən. Və ordeni götürməyimin əsas səbəbini dedim:

- Ordeni götürməyimin səbəbini yazmışam. Ancaq başqa bir səbəb də var. Mən də sizin kimi may ayında doğulmuşam və görünür bəzi məsələlərə münasibətimizdə müəyyən oxşarlıq var. Siz Moskvaya gedərəkəndə indiki Şəhriyar klubunda hökumət nümayəndələri və ziyalılarla bir vida görüşü keçirmişdiniz. O məclisdə sizin gedişinizə görə ağlayanlar var idi. Ordaki çıxışınızda çox incə bir şəkildə maraqlı bir fikir səsləndirdiniz. "Biz niyə ərmişəm, öylməyə, assimilyasiya olunmağa bu qədər meylliyik?"

Burda sözümü kəsdi:

- Həmin sözlərimi xatırlayırsan? Mən: - Əlbəttə, - dedim, - o unudulmaz söz deyildi və əslində sizin həyat təcrübənizdən, milli taleyiniz üçün keçirdiyiniz həyəcədən xəbər verirdi. Bu məsələ məni də həmişə narahat edib. Əslində, təkcə məni yox, bütün ədəbiyyatımızı. Fikirlişörmə ki, ədəbiyyat adamları və ziyalılarımız bir mükafat və nişan almaq üçün niyə sıraya düzülmalı, münasibətlərini bilməyiblər. Bilirdim ki, mənim bu addımım düzgün anlaşılmalıyacaq. Mətbuat yazacaq, siz də inciyəcəksiniz, ancaq ürəyimə hökm edə bilmədim". Mətn bir qədər geniş və əhatəli təqdim olunsada, məsələnin mahiyyətinə məhz bu görüşdəki dialoqlar daha dəqiq aydınlıq gətirir. Sabir Rüstəmخانlı həmin görüşdə əsl həqiqətləri olduğu kimi xatırlayır. Ən başlıcası, hələ Heydər Əliyevin Azərbaycandan ayrılıq Moskvaya getməli olduğu dövrü dəqiq xatırlayır. Orada Ulu öndərin dediklərini də yada salır. Şübhəsiz, bu məqam H.Əliyevi çox məmnun edirdi. Axı, Heydər Əliyevi Moskvaya yola salarkən nə qədər adam ona bağlandığını, böyük sevgi bəslədiyini bildirdi. Amma tarixi xronika sonralar göstərdi ki, adamların çoxu necə üzü döndükdü. H.Əliyev təbiət etibarən lə o qədər parlaq və aydın bir zəka sahibi idi ki, o, Sabir Rüstəmخانlı kimi ziyalının cəmiyyətin qaragürh üzvləri tərəfindən asanlıqla məhv edilməsinə yol verə bilməzdi. Hətta bir dəfə Sabir haqqında qeybət edənlərin üstünə də qışqıraraq deyib ki, "bəsdir, sizin S.Rüstəmخانlıdan başqa dördiniz yoxdur? Əl çəkin ondan. Kaş bizim bütün ziyalılar və mənim müxaliflərim onun kimi olaydılar". Zənnimcə, çox dəqiq və sərrast münasibətdir. Başqa sözlə, böyük şəxsiyyət, həqiqət, əsl ziyalıların keşiyində necə dəyandığını ən dəyərli sübutdur. S.Rüstəmخانlınin ədəbi-ictimai fəaliyyəti, eləcə də, siyasi fəallığı Azərbaycanın ən gərgin çağlarına təsadüf edib. Mən kitabda verilməsi "Cavid məqərəsinin açılışı" adlı yazını da maraqla oxudum.

(Davamı 11-ci səhifədə)

(Əvvəli 10-cu səhifədə)

Burada da Ulu öndərin ona münasibətinə dair maraqlı faktlar var. Həmin faktların dəyəri ondadır ki, biz Ulu öndərin S.Rüstəmخانlya münasibətinin nə qədər əsaslı və inamlı olduğunu hiss edirik. S.Rüstəmخانlı həmin görüş haqqında qeydlərində bəzi məqamlara işıq salır: "1997-ci il oktyabrın 29-da Naxçıvanda Hüseyn Cavidin məqbərəsinin açılışı oldu. Bakıdan böyük nümayəndə heyətini gölmüşdü. Milli Məclisdə olan bütün yazıçılar məqbərənin açılış mərasiminə dəvət edilmişdilər, mənəndən başqa. Bu da yuxarıların mənə münasibətinin nəticəsi idi. O günlərdə mənəni Karsa - Qurtuluş gününə dəvət etmişdilər. Rəhmətlik yazır, vəkil İbrahim Bozşenel çox təkid etmişdi. Həmkarlarımız Naxçıvana gedəndə mənə Karsa getmişdim. Təbii ki, Naxçıvan üzərindən. İbrahim Bozşenel mənə Naxçıvana yola saldığı gün təsadüfən Hüseyn Cavidin məqbərəsinin açılışı ilə eyni vaxta düşmüşdü. Biz Bakıdan gələn dəstəyə qoşulmayıb kənardan tamaşa edirdik. Lakin mərasimin sonunda Fatma Abdullazadə ilə Bəylər Əyyubov bizi gördülər. Bəylər: "Siz niyə kənarda dayanmışınız?" - deyər soruşdu. "Mən davət olunmamışam" - dedim. "Elə şey olar? Heç olmasa, axşam ziyafətə gəl". Axşam getdik. İbrahimlə bir kənarda oturduq. Heydər Əliyev başda oturmuşdu. Təbii ki, bizi görmürdü". Təbii haldır. Ola da bilərdi ki, heç axıra qədər H.Əliyev həmin gur məclisdə S.Rüstəmخانlıyı görə bilməsin. Amma burada başqa bir nüans var. Heydər Əliyev yaxşı bilirdi ki, S.Rüstəmخانlı kimi xalqın bağrından qopmuş ziyalı Cavid məqbərəsinin açılışında iştirak etməlidir. Bu adı bir məsələ deyil. S.Rüstəmخانlı kimi böyük sənətkar öz sələfinin yenidən vətənə qayıdış mərhələsinin həmin məqamında da iştirak etməli idi.

Nə demək olar? Həyat təsadüflərlə doludur. Amma hər bir təsadüf əslində müəyyən mövcud vəziyyətin nəticəsi kimi meydana çıxır. Bəlkə də S.Rüstəmخانlı həmin tədbirdə olmasaydı, ədəbiyyatımız üçün, mənəvi dəyərlərimiz üçün Ulu öndərin böyük xidmətlərinin bir səhifəsi haqqında S.Rüstəmخانlının qeydləri yazıla bilməzdi. Bu da, əlbəttə, mənəvi sərvətlərimizin hansısa səhifəsinin ağı qalmısa demək olardı. Amma iş elə gətirir ki, H.Əliyev məxsusi olaraq Sabiri qabağa çəkir, ona rəğbətli münasibət bildirir. Düşünürəm ki, Ulu öndərin bir sənətkarın şəxsiyyətinə, yaradıcılığına diqqətli münasibəti əslində gələcək zamanlar üçün xüsusi

zim həyat yolumuzun tarixi gerçəklikdən necə keçdiyini sənətkarlar qələmə alır və gələcək nəsillərə çatdırırlar. Bu mənada Hüseyn Cavid yenidən Azərbaycana qayıtarlıq. Doğrudur, onun nəşi götürülmüşdü. Amma xalq bunu canlı Hüseyn Cavidin Azərbaycan qatıldığı kimi qarşılayırdı. Bu da insanların böyük sevgisindən xəbər verirdi. S.Rüstəmخانlı da məhz həmin ovqatla keçmiş xatırlayır. H.Cavid taleyini əslində xalqın taleyi kimi görür. O, H.Cavidlə eyni səviyyədə rəğbətin özünü tarixi ədalətin təntənəsi kimi xarakterizə edir. S.Rüstəmخانlı həmin qeydlərində yazır: "Mən ilhamlı idim və Heydər Əliyevdən sonra 1982-ci ildə Hüseyn Cavidin 100 illiyinin Azərbaycan Milli Dram Teatrında keçirilən yubiley axşamından, Cavidin qətlinə sevinənlərin yeni olmadıqlarından, nəşinin Naxçıvana qayıtmasının necə tarixi bir iş olmasından qısaca bəhs etdim. Yekunda dedim ki, "Mənim köhnə dostum İsa Həbibbəyli mənəndən soruşur ki, bir küçənin o başında Möminə Xatun, bu başında Hüseyn Cavid məqbərələri, ortada Heydər Əliyev büstü. Sən buna necə baxırsan?" Cavab verdim ki, mən buna tarixi ədalət kimi baxıram. Tarixi yaşadan və yüksəldən böyük şəxsiyyətlərdir. Büstü qoyulan bu insan min illik məsafəni birləşdirir. Ataböyləri, Hüseyn Cavidə bir araya gətirir, heç birinin unudulmasına imkan vermir". Sonra: - Milli Teatrda Cavidin 100 illik yubileyində oxuduğum şeiri indi sizin üçün oxuyacağam, - dedim, - çünki bu şeirdə sizə minnətdarlıq var. Siz onda Bakıda deyildiniz. Mən bu şeiri ilk növbədə sizə oxumaq istəmişdim... Heydər Əliyevin kefi kök idi. "Oxu!" -dedi". Bəli, şair nə vaxt ilhama gəlir? Şairin duyğuları, düşüncələri o vaxt xüsusi ilhamla qanadlanır ki, mühiti onu başa düşür. Burada da Sabir başa düşürdü, Ulu öndər onu yaxşı anlayır. Hətta sənətkar taleyinə ağırlı yanaşmasına da xüsusi rəğbət göstərir.

İndi bu qeydləri yazdığım zaman Sabirin hansı hissələrlə poeziyaya müraciət etdiyi haqqında düşünürəm. O, "Bir abidə üstündə" adlı şeirini oxuyur: Bir abidə üstündə toy-bayram idi dünən, Bir heykəlin başına gül yağışı yağdı. O isə heyərlənib tərifin qəndərindən Dayandığı zirvədən qəmli-qəmli baxırdı.

Tarixin yollarından dağılıb böhtan çəni, Dünən fitva verənlər batıblar yalan qəm. "Xalqın düşməni" kimi kimsəsiz keçinən Xalqına sədaqətdə əvəzi yoxmuş demə.

ÖZÜNƏ HÖRMƏT HİSSİ VƏ LƏYAQƏT NAMİNƏ

si ibrət mahiyyəti daşıyır. Hər kəs belə yüksək dəyərlə münasibətin yaratdığı ovqatı unutmur, yaddaşında yaşadır. Belə hadisələr əslində dövlət başçısının özü haqqında da xalq arasında yüksək rəğbətə səbəb olur. Ona görə də S.Rüstəmخانlı ilə Heydər Əliyev münasibətləri bu gün sanki əfsanə kimi xatırlanır. Ancaq başdan-başqa həqiqətlərə əsaslanan əfsanə kimi. S.Rüstəmخانlı həmin tədbirdə bağlı qeydlərində Ulu öndərin münasibətinə belə xarakterizə edir: "Məclisi Fərəməz Maqsudov aparır, çıxışı bir-birini əvəz edirdi. İbrahim "Qoy burada Türkiyənin də səsi eşidilsin" deyərək, Fərəməz bəyə bir balaca kağız göndərdi. Bir azdan İbrahim söz verdilər. O da Hüseyn Cavidin Türkiyəyə bağlılığından və 1982-ci ildə Bakıda onun 100 illik yubileyində iştirakından danışdı. Bu vaxt Heydər Əliyevin səsi yüksəldi. "Sabir Rüstəmخانlı gözümə dəymir!" Yerimdən qalxdım: "Mən burdayam!"

"Bəs niyə səsin gəlir? Sən məqbərənin açılışında danışmalı idin!"

"Mənə söz verən olmayıb, söz versələr, danışırdım. Naxçıvana da Türkiyədən yolluğu gəlmişəm!"

Heydər Əliyev arif adam idi. Nə dediyimi göyde tutdu və sanki bu incikliyimin qarşılığı olaraq: "Sənə mən söz verirəm, gəl!" - dedi". Bundan sonra S.Rüstəmخانlı daha əvvəlki dövrlə bağlı xatirələrə yada salır. O, vaxtı ilə Naxçıvanda olan tədbirdəki çıxışındakı təklifləri də diqqətə çəkir. Və maraqlıdır ki, həmin çıxışında yenə ədalət məsələsinə toxunur. Demək, biz bu qənaəti ona görə varlığınıza hopdururuq ki, burada səhəbt tarixi ədalətdən gedir. Bəzən cəmiyyət, siyasi rejimlər ayrı-ayrı insanlara qarşı qəddar olurlar. Məxsusi olaraq Hüseyn Cavid belə bir tale yaşamalı olmuşdu.

Hüseyn Cavidin ölüm dram əsərləri, insanı mənən qanadlandıran gözəl poeziyası var. Amma Sovet ideologiyası Cavid kimi mütəfəkkir sənətkarların düşüncə mühitini anlaya bilmirdilər. Prolektar düşüncəsi ilə yavaş yavaş siyasi rejim çəldirdilər məhz Hüseyn Cavid kimi sənətkarın məhv etməyi qarşılına məqsəd qoymuşdu. Ona görə də biz bu gün Cavidin taleyini təkcə bir adamın yox, ədəbiyyatın faciəsi kimi xatırlayırıq. Bi-

Burada kimlər yox idi, Onsu arxayınlaşıb Meydanı boş sayaraq sinəsinə döyənlər, Barama qurdu kimi arxivinə daraşıb, Ata mirası kimi yazdığını yeyənlər. Onun qolları ilə qanad açıb ortada, Onun töküntüsüylə elmi adlar alanlar. Quyuğu qırq il əvvəl onu qamarlasa da Heykəlinin öndüdə dil çıxaran ilanlar. Şeyxəndə də birinci, Öyündə də birinci...

Bu şeirin xüsusi bir ruhu var. Şair heykələ xalq sevgisinin necə canlı mənəzə olduğunu tərənnüm edir. Əslində bunun özü xalqın özünü sənətkar oğluna münasibəti olduğunu bildirməkdir. Tarixin yollarından bəhs edən şair göstərir ki, artıq o dumanlar dağılıb, siyasi rejim, yəni Hüseyn Cavidlərin məhv etmə istəyən rejim tarixin məzarlığına basdırılıb. Maraqlıdır ki, indi Cavidin həyat yolundan, taleyindən yazmaq istəyənlər də çoxdur. Amma şair bəzən münasibətin səmimi olmayan tərəflərini də görür. Axı vaxtı ilə Cavid gedər-gəlməzə göndərənlərin bir çoxunun mənəvi varisləri də indi yaşamaqdadır. Sabir bu ağırlı öz üzərində hiss edir. Həqiqətən, şərait yaranan kimi Sabirə qarşı qarayaxma, böhtan kompaniyaları onun yaddaşında iz buraxmaya bilməzdi.

Elə psixoloji məqamlara işıq salır ki, buradan biz nə qədər ki, Sabir Rüstəmخانlının özünü görürük, bir o qədər də böyük filosof şair Hüseyn Cavidə görürük. Şair öz sələfinə münasibətin kökündə nələrin dayanacağını yaxşı bilir. Çünki indi müstəqil Azərbaycan dövləti var. Cavidə aydın münasibət var və ən başlıcası, Cavidin taleyi bir ibrət güzgüsü olaraq hər kəsin gözünün qarşısında yaşayan mənəvi hadisədir. S.Rüstəmخانlı şeirini elə bu əhvalla da davam etdirir.

Mən maraqlı poetik örnəkləri təkrar-təkrar oxumağı xoşlayıram. Bəzən şeirlər sairin canlı obrazına çevrilir. Müəllifin özü haqqında da dəqiq və aydın məlumat verir. 1982-ci ildə yazılmış həmin şeirin davamında S.Rüstəmخانlı Cavid özəmətinə, Cavid qüdrətinə ən

parlaq poetik boyalar çəkir. Maraqlıdır ki, o, bir şair taleyindən danışır. Ona görə belə əsaslı, belə aydın duru bir ovqatla danışa bilir ki, şair psixologiyasını, şair düşüncəsini kifayət qədər dərinləndirir.

S.Rüstəmخانlı "Bir abidə üstündə" adlı şeirinin davamında yazır:

İlahi, bu birincilik yarışını çətin peşə!
Şən-şöhət hərisləri bir paya yetmişinçə
Xalqı da nərdivana çeviriblər, görmüşəm...

Gördüm... Mərmər heykəlin dodaqları səyriyir,
Gözündən gizli-gizli içinə axır yaşlar.
Kimsə eşitməyəcək bir səs ilə söyləyir:
"Abidəmin üstünə gələn öziz qardaşlar.
Hədəfi sürüşkəndi bu tərifli sözlərin,
Zamana sağ ol deyən, açır köhnə sirtini.
Arxada boyun buran o oğlana söz verin,
Qoy oxusun bu günün ən mərdanə şeirini!...
Burda mərmər heykəlin pıçlıtı qırıldı,
Ancaq onun səsinə cavab verirdi Zaman:
Nə biri-birimizi öldürməkdən yorulduq.
Nə bezikdik ölənün dalınca ağlamaqdan!...
Bir abidə üstündə toy-bayram idi dünən,
Sanki yurdun daşı da qızılqullar bitirmiş,
Sənətkar qiymətini duyanlara min əhsən,
Onu uzaq səfərdən öz evinə gətirmiş!...
Başına çələng qoyub bu bayrama gətirmiş.

Şair mətni oxuyur, bitirir. Sonra salondakı təəssürat haqqında danışır. O, həmin anlarda Ulu öndərin Cavid ruhuna nə qədər bağlı olduğunu məmnunluqla qeyd edir. Ən başlıcası, Ulu öndər ona şərait yaratmışdı ki, poetik düşüncələrini bu qədər hərarətli, xüsusi bir duyğu ilə hər kəsə çatdırırsın. Burada S.Rüstəmخانlının ruhunu mənən incidən məqamlara aydınlıq gətirən motivləri də unutmamaq olmur. Çünki S.Rüstəmخانlı belə xatirələrdə əsasən Ulu öndərin ən xarakterik cizgilərini xüsusi sənətkarlıqla, ustadlıqla göstərə bilir: "Şeirin təsirini hiss edirdim. Gərginliyim, Naxçıvana çağırılmadığıma görə içimə dolan hirs keçib getmişdi. Ürəyim Heydər Əliyevə dərin minnətdarlıq hissi olmuşdu. O, Cavidin xəbəri olan-olmayan deputatları yığıb Naxçıvana gətirən, qələm sahiblərindən tək mənə Məclisdə ayrılıb saxlayan adamlara bu ziyafətdəki diqqət və səmimiyyəti ilə bir dərs verməmişdi. Çağırılmamış qonaq bu məclisdə hamıdan yaxşı, hərarətli və bir-başca Cavidlə bağlı çıxış etmişdi və Heydər Əliyev də onu açıq-aşkar hamıdan daha səmimi qəbul etmişdi. Bu, çoxlarına bir tərs şapalaq idi. Yenə həmişəki kimi Heydər Əliyevin münasibətini görəndə, mənə soruşduğunu eşidən məclisin ovqatı dəyişirdi. Salamlar, əl sıxmalar, təbriklər və s. Ax, bu saxtakarlıq... Böyük ədəbiyyət şöhrəti adımı siyahıya salmayanların peşmançılığını görmək mənə ləzzət edirdi". Bütün bunlar zaman-zaman yaddaşa yazılmalı məsələlərdir. S.Rüstəmخانlı çox böyük səmimiyyətlə qeyd edir ki, çoxlu adameçizlər yığıb var idi ki, onlar Ulu öndərin ona olan münasibətini dəyişdirməyə çalışırdılar. Amma buna nail ola bilməmişdilər. Səbəb də bu idi ki, H.Əliyev haqqı, ədaləti yaxşı görürdü. Elə onu da demək lazımdır ki, S.Rüstəmخانlı bu məsələlərdə H.Əliyevin ədalət hissəsinə güvənir və bu güvəncini də bütün xatirələrində səmimiyyətlə etiraf edir.

S.Rüstəmخانlı nəyi düz hesab edirsə, bu barədə Ulu öndərə yazılı şəkildə, hətta imkan düşəndə şəfahi şəkildə fikirlərini bildirməkdən çəkinmirdi. Kitabda "Yürüşdən sonra", "Yazıçılarla görüş" kimi mətnlər də maraqla oxunur. Əlbəttə, "Millətin səsi" qəzeti haqqında yazılanlar da Sabir Rüstəmخانlının özünə hörmət və ləyaqət naminə həyat tərzinin ən maraqlı tərəflərinə işıq salır. Sabir Rüstəmخانlı demək olar ki, həmişə düşüncə mərkəzində olub. Mətbuat səhifələrində onun haqqında geniş və əhatəli yazılar verilib. Çox təəssüf ki, bəzən bu yazılarda böhtanlar, qarayaxmalar da yer alıb. Söz yox ki, Sabir Rüstəmخانlının mümkün qədər həmin böhtanlara cavab verib. Heç vaxt xırdalanmayıb. Özünə hrmət hissini uca tutub. "Redaktor birliyi" nə yazdıqları da mətbuat tariximizin maraqlı məqamlarına işıq salır.

Nəhayət, "Sonuncu çıxış" və "Ölüm son deyil" yazılarında da həyəcanlı oxumaq mümkün deyil. Sabir son qeydlərində özünü belə ifadə edir: "Böyük şəxsiyyətlər üçün ölüm son deyil. Bağrından qopduğu millət və bağlı olduğu ideallar yaşadığı Heydər Əliyev də yaşayacaqdır. Onun üçün ölüm əbədiyyət qapısıdır". Zənnimcə, özünə hörmət hissəsinə sadiq olan, ləyaqət naminə çalışanların hamısı üçün bu yanaşma çox uyarlıdır.

Sabir Rüstəmخانlı bir şəxsiyyət kimi ucaları ucada görmək gücündədir. Elə ona görə özü də ucadadır.